

3. Gorbova I. O. Social'na rol' inteligencii' u konteksti koncepcii' «voli do vlady» Fridriha Nieshe / I. Gorbova // Mandrivec'. – 2015. – №2. – S.40–44.

4. Gubman B. L. Zapadnaja filosofija kul'tury XX veka / B. L. Gubman. – Tver': Izd-vo LEAN, 1997. – 288 s.

5. Kordun V. O. Geroy revoljucii' jak nadljudyna Nieshe (koncepty M. Myhajlovs'kogo ta P. Sorokina) / V. O. Kordun // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2014. – Vyp.1. – S.16–19.

6. Marushhak O. V. Fenomen nigilizmu i jogo projavny v umovah rozvytku masovogo suspil'stva / O. V. Marushhak // Naukovi praci [Chornomors'kogo derzhavnogo universytetu imeni Petra Moguly kompleksu «Kyjevo–Mogylyans'ka akademija». Serija: Filosofija. – 2015. – T.262, Vyp.250. – S.58–62.

7. Mochkin A. N. Metamorfozy konservatizma v filosofii A. Shopenгаужера i F. Nieshe / A. N. Mochkin // Ot absoluta svobody k romantike ravenstva: (Iz istorii politicheskoy filosofii). – M.: RAN. Institut filosofii, 1994. – S.146–168.

8. Nieshe F. Po tu storonu dobra i zla // Nieshe F. Sochinenija / F. Nieshe: Per. s nem. – V 2 t. / Mysl'. – M., 1990. – T.2 – S.238–406.

9. Tokvil' A. Demokratija v Amerike / A. Tokvil': Per. s franc. – M.: Progress, 1992. – 554 s.

10. Frejd Z. Massovaja psihologija i analiz chelovecheskogo «Ja» // Frejd Z. Ja i Ono: Trudy raznyh let / Z. Frejd: Per. s nem. – V 2-h knigah. Kn.1. – Tbilisi: «Merani», 1991. – S.71–138.

11. Harchenko L. V. Konceptual'nyj dyskurs teorii' elity do pochatku XX stolittja / L. V. Harchenko // Visnyk SevNTU. Serija: Politologija: zbirnyk naukovykh prac' / M–vo osvity i nauky Ukraїny, Sevastopol's'kyj nac. tehnič. un–t. – Sevastopol', 2010. – Vyp.112. – S.7–11.

12. Jung K. G. Neraskrytaja samost' (nastojashhee i budushhee) // Jung K. G. Sinhronistichnost' / K. G. Jung: Per. s angl. – M.: Refl–buk; Kiev: Vakler, 1997. – S.53–120.

13. Horkheimer M. Traditionelle und kritische theorie / M. Horkheimer. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1970. – 229 s.

Zaharchuk A. F., Ph.D., Associate Professor,
Department of Philosophy and Pedagogy of State Higher
Educational Institution «National Mining University»
(Ukraine, Dnipro), zaharchuk1978@i.ua

Psychological interpretation of social inequality on the example of Friedrich Nietzsche's irrationalism philosophy

The article deals with the problem of social inequality in the context of Nietzsche's social and philosophical views. In this connection, it analyzes the socio-philosophical views of Nietzsche in the context of its irrational interpretations of the causes of social inequality.

It reviews the status of domestic research, which in one way or another relate to problems understanding of social life through the prism of Nietzsche's philosophy.

It is stated that the analysis of the Friedrich Nietzsche's socio-philosophical ideas aims to expand the current understanding of the role of psychological elements in the being of society as a prerequisite for the formation of vertical relationships in it, as well as a hierarchical structure. It is noted that this analysis is carried out within the framework of the application of the historical, logical and dialectical hermeneutic method.

It is concluded that the Nietzsche's interpretation of causes of social inequality is productive for the understanding of contemporary social problems relating to, first of all, threats to free development of the personality and its self-realization in society. It is noted that a productive analysis of social problems is possible, taking into account not only irrational, but rational aspects of public life.

Keywords: Friedrich Nietzsche, irrationalism, the society, the elite, mass, inequality, hierarchy, exploitation.

Захарчук О. Ф., кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії та педагогіки, ДВНЗ «Національний гірничий

Психологічні інтерпретації соціальної нерівності на прикладі ірраціональної філософії Фрідріха Ніцше

Розглядається проблема соціальної нерівності в контексті соціально-філософських поглядів Ф. Ніцше. У зв'язку з цим аналізуються соціально-філософські погляди Ф. Ніцше в контексті його ірраціоналістичних інтерпретацій причин соціальної нерівності.

Проводиться огляд стану вітчизняних досліджень, які в тій чи іншій мірі стосуються проблем осмислення суспільного буття крізь призму ніцшеанської філософії.

Вказується, що аналіз соціально-філософських поглядів Ф. Ніцше має на меті розширити сучасні уявлення про роль психологічних елементів в бутті соціуму як передумови формування в ньому вертикальних відносин, а також ієрархічної структури. Відзначається, що даний аналіз проводиться в рамках застосування історичного, логічного, діалектичного методу і методу герменевтики.

Робиться висновок, що інтерпретація Ф. Ніцше причин соціальної нерівності є продуктивною для осмислення сучасних суспільних проблем, які стосуються, перш за все, загрози вільному розвитку особистості і її самореалізації в суспільстві. Відзначається, що продуктивний аналіз соціальних проблем можливий з урахуванням не тільки ірраціональних, але і раціональних аспектів суспільного життя.

Ключові слова: Фрідріх Ніцше, ірраціоналізм, суспільство, еліта, маса, нерівність, ієрархія, експлуатація.

* * *

УДК 18:7.01

Патлайчук О. В.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та культурології, Національний
університет кораблебудування ім. адм. Макарова
(Україна, Миколаїв), volnistik@gmail.com

Естетичні погляди Айн Ренд

Погляди американського філософа і письменниці Айн Ренд (1905–1982) на навколишній світ, людство, взаємини між людьми являють собою цілісну систему, що охоплює усі основні розділи філософії. Окремий інтерес становить аналіз естетичної концепції «романтичного реалізму», яка є складовою частиною розробленої письменницею філософії об'єктивізму.

Встановлено, що згідно трактуванню Айн Ренд, головною рисою романтизму, як естетичного напрямку, є визнання здатності людини до вольового акту. Вольовий акт у даному випадку не має ніякого відношення до містики, а є здатністю розуму, тобто результатом розумових здібностей людини.

Романтичне мистецтво, у розумінні Айн Ренд, має керуватися принципом Аристотеля і показувати речі не такими, якими вони є, а такими, якими вони могли б бути і повинні були б бути. Відповідно з цим, романтизм повинен поєднуватися з реалізмом. Створюваний відповідно до цінностей автора твір мистецтва має узгоджуватися з реальністю і не виходити за рамки раціонального.

Крах романтизму в естетиці, на думку Айн Ренд, стався через нерозуміння його істинної сутності і внаслідок домінування в культурному житті ірраціоналістичних та детерміністичних поглядів.

Ключові слова: Айн Ренд, романтичний реалізм, вольовий акт, мистецтво, натуралізм.

Погляди американського філософа і письменниці Айн Ренд (1905–1982) на навколишній світ, людство, взаємини між людьми являють собою цілісну систему, що охоплює всі основні розділи філософії: метафізику, епістемологію, етику, політичну філософію та естетику. Спираючись на багату філософську спадщину минулого вона зуміла синтезувати оригінальне вчення, відродивши інтерес інтелектуальних еліт до вивчення філософії, як науки наук. У 1962 р., на прохання видавництва «Random House» Айн Ренд в кількох словах характеризувала особливості своєї концепції таким чином: в області метафізики – об'єктивна реальність; в області епістемології – розум; в області етики – особистий інтерес; в області політики – капіталізм.

Творчість Айн Ренд в останні роки активно вивчається вітчизняними дослідниками (див., наприклад, роботи [1; 2; 8]). Проте процес дослідження знаходиться лише у початковому стані і не може бути визнаним повним і завершеним.

У зв'язку з цим становить інтерес аналіз естетичних поглядів американської письменниці, які є складовою частиною розробленої нею філософії об'єктивізму.

Метою роботи є дослідження естетичних поглядів американської письменниці та філософа Айн Ренд.

Своє естетичне сприйняття реальності письменниці характеризувала як «романтичний реалізм». «Романтичний», тому що я зображую людину такою, якою вона повинна бути, – писала вона, – «реалізм», оскільки розміщую людеy на цю землю тут і зараз, причому так,

що це може бути застосоване до будь-якого розумного читача, який поділяє їх цінності і хоче прикласти їх до себе» [4, с. 228].

Згідно Айн Ренд, романтизм – це естетичне спрямування, яке засноване на визнанні того, що людина здатна до вольового акту. Мистецтво, вважала письменниця, вибірково відтворює дійсність згідно з метафізичними критеріями митця. Митець відтворює її сторони, які відображають його фундаментальний погляд на людину і буття. При формуванні погляду на природу людини потрібно відповісти на головне питання – чи здатні люди до вольового акту, тому що від відповіді безпосередньо залежать висновки і оцінки, які стосуються всіх властивостей, вимог та вчинків людини.

Стосовно до літератури логічні наслідки позитивної або негативної відповіді на це питання визначають форму ключових елементів твору. Якщо людина до вольового акту здатна, то вирішальний аспект її життя – це вибір цінностей; якщо вона вибирає цінності, то повинна діяти, щоб досягти та/або зберегти їх; якщо це так, вона повинна поставити перед собою певні завдання і почати цілеспрямовану дію щодо їх вирішення. Літературна форма, що виражає суть такої дії, – «сюжет» («цілеспрямована послідовність логічно пов'язаних подій, які ведуть до кульмінації і розв'язки» [5, с. 84]).

Здатність до вольового акту, вважала Айн Ренд, діє стосовно двох головних сторін людського життя: свідомості і буття, тобто психологічної дії та дії екзистенціальної, іншими словами, стосовно формування людини і послідовності дій, які вона виконує у фізичному світі. Таким чином, у літературному творі і опис персонажів (їх психологічних властивостей), і опис подій має відповідати поглядам автора на роль цінностей у людській психіці і житті (згідно з тією системою цінностей, яку він вважає істинною). Персонажі, створені письменником, – це абстрактні проєкції, а не відтворення конкретних осіб; вони вигадані, а не списані з природи, з конкретних людей, яких знав автор. Особливі характери конкретних осіб просто свідчать про те, що ці особи саме таким чином, а не іншим обирають цінності. У цих характерів немає ніякого більш широкого метафізичного значення, вони лише слугують матеріалом для вивчення загальних принципів людської психіки і аж ніяк не повністю розробляють якийсь-небудь характер.

Якщо людина до вольового акту не здатна, то її життя і характер визначаються силами, які не підвладні її контролю. Якщо це так, то вибирати цінності вона не може, а значить, ті цінності, якими вона, здавалося б, володіє, є ілюзією, що формується силами, яким вона не може чинити опір. Звідси випливає, що людина не може досягти своїх цілей або включитися в цілеспрямовану дію, а якщо вона спробує навіть створити ілюзію такої дії, ці сили її здолають і поразка (або випадковий успіх) не буде мати стосовно її дій ніякого відношення. Літературна форма, що виражає суть таких поглядів, – «безсюжетність» (оскільки неможлива ні цілеспрямована послідовність дій, ні логічна безперервність, ні розв'язка, ні кульмінація).

Якщо характер людини і перебіг її життя породжені невідомими (або незбагненними) силами, то автор не винаходить події та персонажів, а списує їх з конкретних осіб і подій. Заперечуючи будь-який

ефективний принцип мотивації в людській психіці, він не може вигадувати людей, може тільки спостерігати їх, як спостерігає неживі предмети, і відтворювати, сподіваючись, що при цьому з'явиться якийсь ключ до невідомих сил, які керують нашою долею.

Вибір позитивної або негативної відповіді на питання про здібність людини до вольового акту і, відповідно, логічні наслідки, що випливають із цього вибору, вважала Айн Ренд, є основою для формування двох принципово різних естетичних напрямів, які вона називала романтизмом і натуралізмом.

Немає підстав стверджувати, говорила філософ, що автор свідомо здійснює цей вибір, свідомо розпізнає і застосовує його наслідки в своїй творчості. «Мистецтво швидше породжується підсвідомістю, відчуттям життя, ніж філософськими переконаннями» [7, с. 319]. Вибір здійснюється швидше підсвідомо, оскільки творчі люди, як і інші люди, рідко формулюють своє відчуття життя у свідомих категоріях. Оскільки відчуття це у них може бути таким же суперечливим, як у будь-якої людини, то межа між романтизмом і натуралізмом не завжди послідовно витримується в межах конкретного твору. Однак, досліджуючи сферу мистецтва і вивчаючи готові твори, стверджувала філософ, можна помітити, що міра зв'язності логічних наслідків переконливо показує силу певних філософських установок.

Аналізуючи історію розвитку романтизму, Айн Ренд вважала, що романтизм виник у XIX ст. як результат (значною мірою підсвідомий) впливу двох потужних чинників – аристотеліанства, який звільнив людину, затвердивши могутність її розуму, і капіталізму, який дав розуму свободу втілювати свої ідеї на практиці. Причому другий фактор, на думку письменниці, логічно походив з першого. Говорячи про вплив Аристотеля, Айн Ренд зазначала, що мова йде не про філософію Аристотеля, оскільки його теоретичний вплив на той час вже давно зник, а про аристотелеве відчуття життя (емоційну підсвідому оцінку людини і буття в цілому). Романтики брали своє відчуття життя з тогочасної культурної атмосфери. Людей п'янило почуття свободи, усі давні бастиони тиранії – церква, держава, монархія, феодализм – потерпали крах, перед людьми відкривалися нескінченні дороги у всіх напрямках, та для тільки що вивільненої енергії не було ніяких перешкод. Саме тоді в основу естетики романтизму, на думку Айн Ренд, був покладений великий філософський принцип, сформульований Аристотелем, який сказав, що у філософському плані література важливіше історії, оскільки «історія показує речі такими, які вони є, тоді як література показує їх такими, якими вони могли б бути і повинні були б бути» [3, с. 294].

Даний принцип і є, в розумінні письменниці, принципом «романтичного реалізму». Слова «те, що повинно було б бути» означають, що відтворення реальності у мистецькому творі відбувається згідно з цінностями автора. «Те, що могло б бути» – це все, що узгоджується з реальністю, на відміну від фантазії. Фантазія – повноправний елемент творчого процесу, але треба вміти нею користуватися, не виходячи за рамки раціонального. Правильна фантазія повинна узгоджуватися з реальністю. Відтворена митцем реальність не повинна являти собою містичний четвертий вимір, який не відповідає реальним фактам.

Помилкове розуміння сутності романтизму привело в XIX ст. до одного з найбільш сумних непорозумінь в історії культури, вважала письменниця. В естетичному плані романтики були бунтарями і новаторами. Вони не розглядали свій бунт у філософських категоріях і бунтували в ім'я свободи творчості, головним чином, проти естетичного «істеблішменту» тих часів, класицизму. Класицизмом був розроблений набір довільних і дуже докладних правил, які претендували на те, щоб бути остаточними і абсолютними критеріями естетичної цінності. Хоча класицисти не могли сказати, чому потрібно приймати їх правила (крім звичайного відсилання до традиції, вченості і престижу давнини), ця школа сприймалася як представник розуму. На противагу класицизму романтизм був сприйнятий сучасниками естетичною школою, заснованою на перевазі почуттів. У різних формах це визначення збереглося до теперішнього часу і, на думку Айн Ренд, є типовим проявом нефілософського підходу до явищ культури.

Аналізуючи причини появи такого визначення, письменниця зазначала, що романтики привнесли в мистецтво перевагу цінностей, яких не вистачало в побитих, нудних, багаторазово використаних класицистичних догмах. Цінності (і ціннісні судження) – це джерело почуттів. Емоційне багатство втілювалося у творчості романтиків так само, як і яскравість, уява, своєрідність і всі інші плоди ціннісно-орієнтованого світогляду. Ця сторона була найпомітнішою в новому русі, і тому її, без подальших з'ясувань, визнали її головною характеристикою. Уваги ж на те, що перевага цінностей в людському житті не є первинною і ґрунтується на здатності до вольового акту, а отже, що романтики з філософської точки зору – це поборники волі (яку можна вважати коренем цінностей), а не почуттів (які виявляються наслідком), звернено не було. Ще більш глибоке питання про здатність розуму до вольового акту взагалі не ставилося. Різноманітні теорії свободи волі були більшою частиною позарозумні, посилюючи тим самим зв'язок вольового акту з містикією.

Плутанина навколо терміна «романтизм», вважала письменниця, була посилена філософами, що напіпили ярлик «романтиків» на деяких мислителів (наприклад, Шеллінга і Шопенгауера), які були визнаними містиками, що відстоювали верховенство емоцій, інстинктів і волі над розумом. Ця течія в філософії не була всерйоз пов'язана з романтизмом в естетиці, і не варто плутати їх між собою, вважала Айн Ренд. «З порочною люттю, з ненавистю до життя «романтичні» філософи вихваляли вольовий акт, створюючи культ капризу, тоді як самі романтики захищали його в ім'я тутешніх, земних цінностей. В сутності, сонячне світло Віктора Гюґо діаметрально протилежне отруйному бруду Шопенгауера. Тільки внаслідок філософської недобросовісності вони могли потрапити в одну категорію» [5, с. 107–108].

Тема вольового акту є визначальною в розумінні романтизму, вважала письменниця. Не менш важливо також усвідомити, казала вона, що вольовий акт – це продукт наших розумових здібностей.

Захищаючи позиції романтичної школи, Айн Ренд в своїх роботах багато уваги приділила критиці

естетичних положень натуралістичного напрямку в мистецтві. «Представники літературної школи, діаметрально протилежної моєї, – школи натуралізму – стверджують, – писала вона, – що письменник повинен відтворювати так звану «дійсність», «як вона є», без вибіркової та суб'єктивності. [...] А чому? Прихильники натуралізму так і не дали відповіді на це питання – раціональної, логічної, внутрішньо несуперечливої. Чому письменник повинен фотографувати свої сюжети без пристрасті і без аналізу? Тому що вони «дійсно» були? Записувати те, що дійсно було, – робота репортера або історика, а не романіста. Щоб інформувати читачів та підняти рівень їхньої освіти? Це завдання науки, а не літератури; ну хоча б документальної, наукової літератури, а не художньої. Щоб змінити на краще чинсь долю, зобразивши лиха людини? Але саме суб'єктивну оцінку, моральну мету і моралістичний «зміст» забороняє натуральна школа. Крім того, щоб щось покращити, треба знати, що значить «краще»; а щоб це знати, треба розуміти, що добре і як цього досягти; а щоб знати це, потрібно володіти цілою системою суб'єктивних оцінок, системою етики, яка не нависла прихильникам натуралізму» [6, с. 284].

Таким чином, вважала Айн Ренд, натуралізм надає романістові повну естетичну свободу засобів, а не цілей. Він може вдаватися до вибору, творчої уяви, суб'єктивних оцінок щодо того, як зображати річ, але не щодо того, що зображати – щодо стилю або характеристики, але не щодо сюжету. Романіст, згідно з вченням натуралізму, не може ні судити, ні оцінювати. «Він – не творець, а лише реєструючий секретар, а його господар – все інше людство. Нехай інші судять, приймають рішення, вибирають цілі, борються за цінності і визначають напрямок, долю і душу людини. Романіст – це єдиний вигнанець, дезертир в цій битві. Він не повинен розмірковувати, чому, він повинен дріботити позаду свого господаря із записною книжкою в руках, записуючи все, що той продиктує, підбираючи бісер або свинство, які той може зронити. Що стосується мене, я занадто себе поважаю, щоб виконувати таку роботу» [5, с. 167].

Натуралісти стверджують, що більшість людей не живе цілеспрямовано, писала Айн Ренд. Вони вважають, що події людського життя хаотичні, випадкові і рідко вписуються в ясно окреслені драматичні ситуації, яких вимагає сюжетна структура. Це здебільшого вірно, але саме це – головний естетичний аргумент проти позиції натуралістів. Мистецтво – це вибіркоче відтворення дійсності, його засоби – оціночні абстракції, його завдання – конкретизація метафізичних сутностей. Ізолювати і сфокусувати в окремому питанні або в окремій сцені сутність конфлікту, який «в реальному житті» може бути роздроблений і розкиданий всередині цілого життя у формі безглузвих зіткнень, – ось найвище, найскладніше і найвимогливіше завдання мистецтва.

У розумінні Айн Ренд, романіст повинен поєднувати в собі якості золотошукача і ювеліра. «Романіст, – писала вона, – повинен виявити потенціал, золоту жилу в людській душі, повинен отримати золото, а потім виготовити з нього прекрасний вінець, наскільки дозволяють його здібності і розуміння» [6, с. 285].

Бідність, хвороба, нещастя, зло, всі негативні сторони людського існування – це доречні предмети для вивчення, для того, щоб зрозуміти і виправити їх, але вони не годяться для чистого споглядання. У мистецтві, літературі ці негативні явища гідні відтворення лише у поєднанні з яким-небудь позитивом, як фон, контраст, як засіб підкреслити позитив, але не як самоціль.

«Співчутливе» вивчення пороку, яке видають сьогодні за літературу, стверджувала Айн Ренд, – глухий кут і могила натуралізму. «Якщо їх винуватці досі говорять у своє виправдання, що це «правда», відповім, що така правда відноситься до історії хвороби, а не до літератури. Картина розірваного апендикса може мати велику цінність для медичної монографії, але не для художньої галереї. А хвора душа – це ще більш відразливе видовище. То, що людина хоче насолоджуватися спогляданням цінностей, добра, величі, розуму, здібностей, чеснот, героїзму, – не вимагає пояснень. А ось споглядання зла вимагає пояснення і виправдання; і те ж саме відноситься до споглядання посереднього, нічим не видатного, пересічного, безглузлого, дурного» [5, с. 169].

Тільки поверхневий погляд натураліста, вважала письменниця, визначає романтизм як «втечу від дійсності». Це вірно лише в найповерхневішому значенні – якщо вважати, що ефектне видовище полегшує важку ношу «реального життя». Але в більш глибокому, метафізично-морально-психологічному розумінні, саме натуралізм являє собою втечу – втечу від вибору, від цінностей, від моральної відповідальності; і саме романтизм тренує і споряджає людину для битв, з якими їй доводиться стикатися.

Яка метафізика, питала Айн Ренд, який погляд на життя приховуються під терміном «втеча від дійсності», який приписується романтизму? «Втеча від чого? Якщо проектування цінностей та виправлення даного, відомого, доступного – «втеча», тоді медицина – це «втеча» від хвороби, сільське господарство – втеча від голоду, знання – «втеча» від нещастя, честолюбство – «втеча» від неробства, а життя – «втеча» від смерті. Якщо це так, тоді закоренілий реаліст – це покрити хробаками скотина, яка нерухомо сидить в брудній калюжі, дивиться на свинарник і скиглить «таке життя». Якщо це реалізм, тоді я ескапіст», вважала філософ [6, с. 288].

Аналізуючи історію розвитку романтизму і його сучасний стан, Айн Ренд зазначала, що доля романтизму є прикладом правила, яке говорить: те, що є невідомим, не можна свідомо контролювати. Природу цінностей, які розглядалися романтизмом, ніколи явно не визначали. Люди сперечалися про другорядне і знищували цінності, не знаючи, що вони втрачають і чому. Наслідком інтелектуальної плутанини XIX ст. став той факт, що намагаючись наосліп знайти метафізично орієнтований, масштабний, піднесений стиль життя, романтики найчастіше були ворогами капіталізму, який вони вважали прозаїчною, матеріалістичною, «дрібнобуржуазною» системою, так і не здогадавшись, що тільки при цій системі можливі свобода, індивідуальність і пошук цінностей. Деякі вважали за краще стати поборниками соціалізму; хтось звернувся за натхненням до Середньовіччя;

інші ж прийшли до того, до чого приходять більшість поборників ірраціонального, тобто до релігії. Все це сприяло тому, що романтизм незабаром порвав з реальністю, і коли у другій половині XIX ст. на культурну арену вийшов натуралізм і, одягнувши мантию розуму і реальності, проголосив боргом митця зображати «речі, якими вони є», романтизм мало що зміг йому протиставити. За дуже рідкісними винятками, вважала письменниця, романтизму в сучасному мистецтві немає.

Крах романтизму в естетиці, писала у своїх творах в 60–70-х роках XX ст. Айн Ренд, як і крах індивідуалізму в етиці або капіталізму в політиці, став можливим внаслідок філософського дефолту. Романтизм не зміг пережити крах філософії. Оскільки мистецтво – це вираження і продукт філософії, говорила письменниця, воно першим відображає порожнечу біля основи культури і першим обвалюється. Домінування ірраціоналізму і детермінізму зумовило той факт, що люди не можуть знайти особливих причин для розумного, доброзичливого, ціннісно-орієнтованого ставлення до життя ні в філософії, ні в її культурних відображеннях, ні в повсякденному житті пасивно гниючого суспільства.

Головним ворогом і руйнівником романтизму, на думку письменниці, є альтруїстична мораль. Оскільки сутнісною характеристикою романтизму є проєкція цінностей, особливо моральних, альтруїзм з самого початку вніс в романтичну літературу нерозв'язний конфлікт. Альтруїстичну мораль не можна втілити в життя (хіба що у вигляді саморуйнування) і, отже, не можна переконливо втілити або інсценувати в рамках людського життя на землі (особливо якщо мова йде про психологічну мотивацію). Якщо альтруїзм визначений як критерій цінності і чесноти, то неможливо створити людину у її найкращому прояві, «такою, якою вона може і повинна бути». Основний недолік, що проходить через всю історію романтичної літератури, – це нездатність уявити переконливого героя, тобто переконливий образ доброчесної людини.

Висновки:

1. Згідно трактуванню Айн Ренд, головною рисою романтизму, як естетичного напрямку, є визнання здатності людини до вольового акту. Вольовий акт у даному випадку не має ніякого відношення до містики, а є здатністю розуму, тобто результатом розумових здібностей людини.

2. Романтичне мистецтво, в розумінні Айн Ренд, має керуватися принципом Аристотеля і показувати речі не такими, якими вони є, а такими, якими вони могли б бути і повинні були б бути. Відповідно з цим, романтизм повинен поєднуватися з реалізмом. Створюваний відповідно до цінностей автора твір мистецтва має узгоджуватися з реальністю і не виходити за рамки раціонального.

3. Крах романтизму в естетиці, на думку Айн Ренд, стався через нерозуміння його істинної сутності і внаслідок домінування в культурному житті ірраціоналістичних та детерміністичних поглядів. Головним ворогом романтизму є альтруїстична мораль.

4. Тільки при капіталізмі, вважала Айн Ренд, є можливими свобода, індивідуальність і пошук цінностей, а отже, і реалізація романтизму в мистецтві.

Список використаних джерел

1. Коробко М. І. Явні та неявні джерела філософії об'єктивізму Айн Ренд / М. І. Коробко // Гуманітарний часопис. – 2015. – №1. – С.38–44.
2. Кучинська В. «Атлант розправив плечі»: не стільки про бізнес, скільки про мораль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.innovations.com.ua/ua/articles/finance/18006/atlant-rozpraviv-plechi-ne-stilki-pro-biznes-skilki-pro-moral>.
3. Рэнд А. Основные принципы литературы / А. Рэнд // Апология капитализма: сб. статей. – М.: НЛО, 2003. – С.294–316.
4. Рэнд А. Ответы: Об этике, искусстве, политике и экономике / А. Рэнд. – М.: Альпина Паблшер, 2012. – 282 с.
5. Рэнд А. Романтический манифест: Философия литературы / А. Рэнд. – М.: Альпина Паблшер, 2010. – 199 с.
6. Рэнд А. Цель моих сочинений / А. Рэнд // Апология капитализма: сб. статей. – М.: НЛО, 2003. – С.281–294.
7. Рэнд А. Что такое романтизм? / А. Рэнд // Апология капитализма: сб. статей. – М.: НЛО, 2003. – С.316–343.
8. Сазонов С. С. Введение в философию Айн Рэнд: метафизика и эпистемология свободы / С. С. Сазонов // Материалы четвертых чтений памяти Г. В. Лебедева. – М.: Алроса, 2008. – С.11–28.

References

1. Korobko M. I. Javni ta nejavni dzherela filosofii' ob'jektyvizmu Ajn Rend / M. I. Korobko // Gumanitarnyj chasopys. – 2015. – №1. – S.38–44.
2. Kuchyns'ka V. «Atlant rozpraviv plechi»: ne stil'ky pro biznes, skil'ky pro moral' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.innovations.com.ua/ua/articles/finance/18006/atlant-rozpraviv-plechi-ne-stilki-pro-biznes-skilki-pro-moral>.
3. Rjend A. Osnovnye principy literatury / A. Rjend // Apologija kapitalizma: sb. statej. – M.: NLO, 2003. – S.294–316.
4. Rjend A. Otveti: Ob jetike, iskusstve, politike i jekonomike / A. Rjend. – M.: Al'pina Pablisher, 2012. – 282 s.
5. Rjend A. Romanticheskij manifest: Filosofija literatury / A. Rjend. – M.: Al'pina Pablisher, 2010. – 199 s.
6. Rjend A. Cel' moih sochinenij / A. Rjend // Apologija kapitalizma: sb. statej. – M.: NLO, 2003. – S.281–294.
7. Rjend A. Chto takoe romantizm? / A. Rjend // Apologija kapitalizma: sb. statej. – M.: NLO, 2003. – S.316–343.
8. Sazonov S. S. Vvedenie v filosofiju Ajn Rjend: metafizika i jepistemologija svobody / S. S. Sazonov // Materialy chetvertyh chtenij pamjati G. V. Lebedeva. – M.: Alrosa, 2008. – S.11–28.

Patlaichuk O. V., PhD, Associate Professor,
Department of Philosophy and Cultural studies,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
(Ukraine, Mykolaiv), volnistik@gmail.com

Aesthetic views of Ayn Rand

The views of the American philosopher and writer Ayn Rand (1905–1982) of the world, humanity, the relationship between people is a holistic system that covers all the main branches of philosophy. Aesthetic analysis of the concept of «romantic realism», that is an integral part of the writer's philosophy of objectivism, is of particular interest.

According to the interpretation of Ayn Rand, the main feature of romanticism, as an aesthetic direction, is the recognition of the human capacity for act of will. The act in this case has no relation to mysticism, as is the ability of the mind, that is the result of cognitive abilities.

Romantic art, in understanding Ayn Rand, must follow the principle of Aristotle and to show things not as they are but as they could be and ought to be. According to this, romanticism should be combined with realism. A work of art, created in accordance with the values of the author must be consistent with reality and not to go beyond the rational.

The collapse of romanticism in aesthetics, according to Ayn Rand, has occurred because of misunderstanding of its true nature and because of the dominance in the cultural life of irrational and deterministic views.

Keywords: Ayn Rand, romantic realism, act of will, art, naturalism.

* * *

УДК 165.75(091)

Константинов М. В.,
аспирант кафедры философии и социально-политических дисциплин, Полтавский национальный технический университет им. Юрия Кондратюка (Украина, Полтава), mihael01@hotmail.com

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОНЯТИЯ ИСКУССТВА КАК «МОДЕЛИРУЮЩЕЙ СИСТЕМЫ» У Ю. М. ЛОТМАНА

Реконструирована эволюция концепции Ю. Лотмана об искусстве как «вторичной моделирующей системе» – показан переход к понятиям «первичное» и «вторичное» в коммуникативно-моделирующих системах, а затем к понятиям континуальности и дискретности, в которых континуальные языки принимают на себя функцию термина «вторичные моделирующие системы». Сделан вывод о существенной трансформации не только понятий, но и всей концепции Ю. Лотмана, развивающей идею «семиосферы» как глобальной моделирующей семиотической системы.

Ключевые слова: язык, коммуникативно-моделирующая система, континуальность и дискретность, континуальный язык, семиотика, семиосфера, Ю. Лотман.

(статья друкється мовою оригіналу)

Семиотические идеи Юрия Лотмана, в том числе его анализ искусства, продолжают привлекать современных исследователей. Так, в 2013 году в Венеции состоялась конференция, посвященная лотмановскому анализу искусства, результатом которой стал солидный научный сборник «Le Muse fanno il girotondo: Jurij Lotman e le arti» [18]. Авторами сборника стали как известные российские исследователи творчества Ю. Лотмана (С. Даниэль, А. Данилевский, Н. Поселягин), так и итальянские ученые-семиотики (S. Burini, L. Gnerlone, G. Barbieri и другие). Большое внимание было уделено как раз лотмановскому анализу взаимоотношения изображения и текста, как в художественных текстах, так и в визуальных искусствах (в частности, в кино).

В предыдущей статье мы рассмотрели генезис понятия «вторичные моделирующие системы» у Ю. Лотмана – понятия, которое схватывало особенность искусства как текста, рассматриваемого под углом зрения семиотического анализа. Это понятие, однако, использовалось Лотманом только в определенный период его творчества. Исследователи (Л. Зеленская [4], С. Зенкин [5], Ким Су Кван [6], А. Киченко [7], А. Фаустов [17] и др.) уже обращали внимание на этот аспект его творческой эволюции, однако, как правило, не акцентировали на нём внимание. Между тем, эти терминологические поиски Ю. Лотмана представляются исключительно важными для понимания сущности его структурно-семиотической концепции в её становлении и развитии.

Цель данной статьи – проследить трансформацию идеи, обозначенной ранним Ю. Лотманом как «вторичные моделирующие системы», в частности, в антиэссе дискретное/континуальное.

Понятие «вторичные моделирующие системы» у Ю. М. Лотмана не было постоянным. Более того, по утверждению профессора А. А. Фаустова, после 1974 года он уже не использовал этот термин [17]. Мы провели контент-анализ книги «Семиосфера: Культура и взрыв; Внутри мыслящих миров; Статьи и Исследования; Заметки» (С.–Петербург, 2000). Этот сборник состоит из статей Ю. М. Лотмана, написанных им в основном после 1974 года. На основании этого